KAYIP SESLERİN İZİNDE

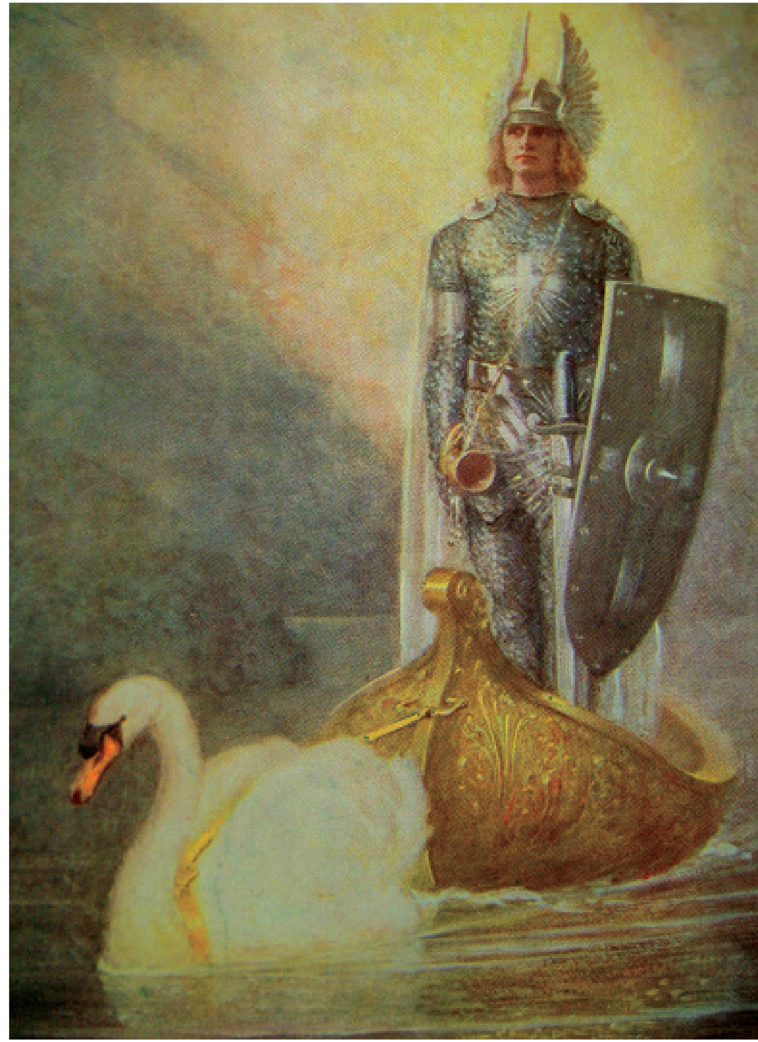
Emre Aracı

Alpler'in tepesinde Tannhäuser ve Lohengrin

Yazarımız daha önce de ziyaret edip adeta büyülendiği Alpsee tepelerindeki masalsı Neuschwanstein Şatosu'nu geçtiğimiz aylarda bir kez daha ziyaret etti. Wagner'in yaşamı ve Lohengrin operasından zengin imgeler eşliğinde gerçekleşen bu gezi, Aracı'nın tıpkı diğer yazılarındaki gibi farklı karşılaşmalar ve çağrışımlarla bambaşka boyutlar kazanıyor.

Karanlık bir gecenin simsiyah perdesi yavaş yavaş kalkarken bir opera sahnesinin şafak güneşinin alacakaranlık ışıklarıyla aydınlandığına hayatımda ilk defa tanık oluyordum. Dağların eteklerinde oturan çobanın koranglede işitilen hüzünlü nağmesi hacılar korosunun uzaktan yaklaşan ilahisine karışırken sipsivri minareleri giderek aydınlanan sarp kayalıklara hâkim beyaz bir kalenin tepesinde ilk önce yeni doğmakta olan eski bir hilal ve ardından güneşin pembemsi tonları beliriyordu. Alp dağlarının tepesinde ayın ve güneşin sabahın beş buçuğunda peş peşe bu çifte doğuşlarına tanık olurken iPod'umdan kulaklarıma akan ilahi bir müzik filtreden geçen bir su gibi gözlerimden süzülüp gidiyor, kanatları ardına kadar açık çift pencerelerimin çerçevelediği doğal opera sahnesi ise her an yeni bir spotun yaratanın kudretiyle yakılmasıyla farklı bir tabloya dönüşüyordu. ***Tannhäuser***'i ilk defa böylesine bir kurguda izliyordum; Bavyera Kralı II. Ludwig'in bizlere armağan ettiği dekoru ebedi, direktörü yüce, sahnesinde rol alan kahramanları ölümsüz, repertuvarı sihirli, tavanı masmavi gökler, bulutlar, ya da yıldızlarla bütünleşen, temsillerin 24 saat ve 365 gün sürdüğü, tanrılar katının hududunda, kapısı olmayan ve girişte bilet kesilmeyen, kendini tanımak, anlamak ve ruhunun engin derinliklerine yolculuk yapmak isteyen herkese açık olan Alpler'in tepesindeki bu kutsal ve doğal operada.

Hohenschwangau'da eski bir av köşkü olan ahşap Villa Jägerhaus Oteli'nin 42 numaralı odasından Neuschwanstein Kalesi'ne doğru gün doğuşu, ikinci defa geldiğim bu diyarda, ***Tannhäuser***'i bir daha unutulmayacak bir dramaturji ile ruhumun derinliklerine işte böylesine işliyordu. Neuschwanstein, II. Ludwig ve Wagner'in sihirli ve girift dünyaları daha önce de ***Andante***'deki köşemin konusu olmuştu (bkz. 'Wagner, Ludwig, Lohengrin ve Tristan', Ekim-Kasım 2008, sayı: 36). Ama o zaman yağmurlu ve sisli bir hava, Alpler'in her an değişken tabiatında bu diyarı bulutların üzerinde yüzen bir gemiye dönüştürmüştü; Uçan Hollandalı'nın fırtınada yalpalayan gemisine. Bu defa ise inanılmaz bir yaz güneşi ve dinginliği kayalardan yükselen bu ince işlenmiş cevheri ve aksi sakin sularına düşen Alpsee'yi (Alp Gölü) pırıl pırıl aydınlatıyordu. Ludwig bu gölde yüzmeyi öğrenmiş ve yanıbaşında çocukluğunun geçtiği, duvarları Kuğu Şövalye efsanesiyle betimlenmiş Hohenschwangau Kalesi'nde Wagner'i ağırlamış ve kalenin burçlarından ***Lohengrin***'in temaları işitilirken yaveri Prens Paul von Thurn und Taxis mekanik bir kuğunun çektiği bir kayıkla sislerin yükseldiği suyun üzerinde yavaş yavaş kıyıya doğru yaklaşarak Lohengrin'i canlandırmıştı. İnanılmaz dramatik unsurlar içeren bu canlandırma Ludwig'in 20. yaşgününü şerefine 25 Ağustos 1865 günü gerçekleştirilmişti.

Tam tamına 146 sene sonra aynı gün, 25 Ağustos 2011'de, akşam vakti saat sekize çeyrek kala hafif rutubetin yükseldiği Alpsee'ye bakarken o cam gibi suda hâlâ o canlandırmanın aksini görebiliyordum sanki. Hislerinin yarattığı hayal dünyada mucizelere tanık olabilen bu romantik insanlar, Wagner'in duyguları birbirine katan büyülü müziğiyle bu suya öyle bir maya çalmışlardı ki o göle baktıkça buraya giren herkese, eğer içlerinde aynı büyünün zerreleri varsa, bu mistik dünyanın kapıları bir anda açılacakmış gibi bir duygu veriyordu insana. O zaman ne bekliyordum; kendimi ulu dağlardan çağlayan o buz gibi gölün sularına o akşam vakti bırakıverdim. Ludwig'in doğumgününde, onun büyülediği göle girip yüzerken, ağzıma gelen tatlı suda hiçbir libretto kitabının öğretemeyeceği, opera sahnesinde en muhteşem prodüksiyonu seyretsem de duyamayacağım tadı alıyor, Lohengrin'i ve o inanılmaz insanların hayalleriyle yarattıkları mucize dünyanın ebedi boyutlarını en nihayetinde bir nebze görebilmeye başladığımı hissedebiliyordum. Wagner'in operaları bu tabiat dekorunda bambaşka bir şekilde canlanıyordu: ***Das Rheingold***'da külçe altın uğruna doymak bilmeyen bir hırsla ***Götterdämmerung***'daki çöküşe giden yolun bir türlü değişmek bilmeyeceğini defalarca kanıtlayan insan egosunun gerçek dünyada kurduğu ebedi hegemonyası Alpsee'deki saklı dinginliğin kutsallığında Valhalla gibi çöküp gidiyordu. Ertesi sabah ***Tannhäuser*** ile karşımda doğacak olan güneş ***Lohengrin*** ile birlikte Alpsee'de yüzerken Alpler'in keskin doruklarından sönüp gidiyordu, ama yeni doğacak olan o ışık hüzmesi artık bu yeni keşfedilmiş dünyanın filtresinden geçerek üzerine düştüğü tınılara daha bir canlılık, şiir mısralarına renk katacaktı. O zaman Wagner'den Halil Cibran'a, Keats'ten Byron'a mistik romantizmin nektarını içenlerden geriye kalan eserlerinde anlatmaya çalıştıkları, daha da açık bir şekilde anlaşılacaktı.

Meşhur felsefe profesörü merhum İlham Dilman'ın ***Sevgi: Biçimleri, Boyutları ve Paradoksları*** kitabının (YKY, 2011) girişinde alıntıladığı Cibran'ın ***Ermiş***'inde (Prophet) dediği gibi *"Sevgi sizi çağırınca onu takip edin / Yolları sarp ve dik olsa da"*; bu zorlu yolculukta hırpalanacak, zedelenecek ve hatta *"Tanrı'nın ilahi sofrasına ekmek olasınız diye"* onun kutsal ateşinde yanacaksınız, ama sonunda bütün bu şiirleri yazan, müzikleri besteleyen insanların tattığı o ilahi aşka ulaşacaksınız ve yine Cibran'ın dizelerinden dökülenleri daha da iyi anlayacaksınız: *"Şafak vakti kanatlanmış bir gönülle uyanmak / ve bir sevgi gününe daha teşekkürle uzanmak / sessizce çekilmek öğle vakti, sevginin vecdini duymak / akşamın çöküşüyle de eve huzurla*

dönmek / ve uyumak kalbinde sevgiliye bir dua / ve dudaklarında bir şükür şarkısıyla". Venüs'ün mağarasında tensel aşkın şehvetinden kaçarak Elisabeth'in kutsal sevgisinde günahlarından arınarak affolan Tannhäuser'in bedensel sevgiden ruhsal sevgiye geçişinin hikâyesini anlatan Wagner'in kendisi acaba, yaşadığı evlilik dışı ilişkiler, fırtınalı aşklarla, bu dünyevi hisler karşısında nefsini ne kadar kontrol edebilmişti? John Ruskin'in de dediği gibi *"Bilge insanların sadece gizemli mesajlarla bize hitap etmesi ne kadar garip bir olay; üstelik yüce gerçeklerin ve en faydalı kanunların onların bu rüyalarla bezeli resim galerilerinde saklı olması ve kaba insanlığa da genellikle bunların sadece bir tür hayalperestlik olarak gözükmesi".*

Dolayısıyla başkalarına hayalperest gözüken insanlar esasında ruhlarının derinliklerinde çözdükleri bu girift bilmecelerin ipuçlarına kendi hayal dünyalarının aynasını tutarak başkalarının faydalanması için de bulgularını ortaya çıkartabiliyorlar. II. Ludwig'in müsrif gözüken dünyası da işte böyle bir aynalar kaleydoskopu. Bu satırları yazarken önümde 1904'te Berlin'e postalanmış orijinal gofre bir kartpostal duruyor; Ludwig'i Venüs mağarasında hayal kurarken betimliyor. Yanıbaşında bir su perisi, Lohengrin'in kuğuları ve arka fonda Neuschwanstein. Ludwig böyle bir yapay mağarayı gerçekten de Neuschwanstein Kalesi'nin içindeki geçitlerden bir tanesine inşa ettirmiş. Yatak odasından açılan bir kapıdan adım attığınız bu karanlık ve loş ortam onun Wagner'in gizemli dünyasına ulaşma gayretlerinin en bariz simgesi olarak karşımıza çıkıyor. Bir başka kartpostalda onu Lohengrin kılığında görüyoruz; ya da bir diğerinde Neuschwanstein'ın balkonundan yalnız başına, bana da aynı coğrafyada gülümseyen, sabah hilalinin ışığında Alplere ve Alpsee'ye doğru bakarken keşfediyoruz. Masamda duran deste kartpostallardan bir tanesini daha çekiyorum; Ludwig yağız atların ve süvarilerinin çektiği kızağıyla kara kışta mehtaplı bir gecede Alplerde yaptığı geziden, muhtemelen Linderhof Sarayı'ndan, Neuschwanstein'a dönüyor. Onun bu kızaklarını müzede gördüğünüz zaman, o karlı ve buzlu gecelerin getirdiği romantik heyecanı daha da iyi kavrıyorsunuz. Ve Neuschwanstein'dan Linderhof'a dağları aşarak gidemeyeceğiniz için yayladan iki otobüs ve bir taksi değiştirerek saatlerce ulaşma gayretinizden sonra, Ludwig'in hayranı olduğu XIV. Louis devri üniformalarıyla giydirdiği süvarili kızak alayına daha da imreniyorsunuz.

Neuschwanstein'a çok uzak olmayan Ettal Köyü yakınlarında bulunan Linderhof, Ludwig'in parklar, irili ufaklı küçük pavyonlar ve bahçelerle, ortasında XIV. Louis stili rokoko bir binayla süslediği ve hayattayken tamamlayabilmeyi başardığı yegâne sarayı. Alplere sırtını dayamış olan bu topoğrafyada da bir anda yine karşıma gündüz gözü çıkan pırıl pırıl ay ve yıldız bu defa gökte değil, parkın içerisindeki köşklerden bir tanesinin tepesinde duruyordu. XIV. Louis'ye olduğu kadar Doğu'ya ve bilhassa Osmanlı padişahlarına da öykünen Ludwig bu saraylar kompleksine 1867 Uluslararası Paris Sergisi'nden satın aldığı bir Türk köşkünü de yerleştirmişti. Ludwig'in karakterindeki bu kültürel önyargısızlık ve çokyönlülük ne kadar da engin bir ruh penceresinin boyutlarını çiziyordu. Bu köşkün hemen biraz ötesinde ise yine Tannhäuser beni bekliyordu; bu defa içinde gölü olan, sahnesi ve özel bir locası bulunan bir damlataş mağarasına girdik. Sarkıtlarda yankılanan *Tannhäuser* uvertürü ile Venüs'ün mağarasına adım atıyor olmak turdaki herkesi büyülemişti; şelaleler, gökkuşağı gibi değişen renkler, gölün üzerinde yüzen kuğudan bir sandal, bir asırdan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen Ludwig'in hislerini tetiklemek için inşa ettirdiği bu mağarada onun hayal dünyasının hatırasını canlı tutuyordu. Esasında bu yapay ortamda zaman her şeyi öylesine yerine oturtmuştu ki artık taklit nasıl hakikate dönüşüyordu kestirmek imkânsızlaşmıştı. Orada bir an ***Tannhäuser***'i Yerebatan Sarnıcı'nda canlandırsak diye düşündüm.

Mağaranın içindeki turkuaz gölün üzerinde duran sandalın ucundaki Eros heykelciği bana birkaç ay sonra Covent Garden'a giderken aniden bastıran şiddetli yağmurdan ötürü Piccadilly Circus'ta bir binanın sütunları altında mahsur kaldığımda ve meydanın ortasındaki aynı meşhur heykele bakarken Linderhof'a yaptığım bu ziyareti, Ludwig'in yalnız gibi görünen, ama son derece zengin dünyasını ve ***Tannhäuser***'i hatırlatacaktı; ve dahası benzer bir mağaraya inerek uykuya dalan Endymion'ı ve Keats'in *"A thing of beauty is a joy for ever"* (Güzel bir şeyin neşesi sonsuzluğa dek sürer) mısraıyla açılan aynı adlı meşhur epik şiirini. Az sonra Covent Garden'ın sahnesinde Gounod'nun ***Faust***'unun karanlık dünyalara ya-

pacağı yolculuğu izlerken David McVicar'ın prodüksiyonundaki sakil balenin o utanç verici manzarası çağımızda ne kadar az sanatçının göğüs kafesleri içindeki gerçek mağarada işleyen o organik cevhere Keats ve benzerlerinin şiirlerini taşıdığını bana gösterecekti. Gerçi bu düşüncelerim ***Tannhäuser*** Paris Operası'nda ilk sahnelendiğinde seyircilerin gösterdiği tepkilerin yanında pek hafif kalıyordu. Wagner 13 Mart 1861'de Paris'i fethetmek üzere ***Tannhäuser***'i revize edip, Paris Operası kuralları gereği bir bale ekleyip, 164 provadan sonra sahneye koyduğunda ıslıklarla karşılaşmış, halk kolay protesto etsin diye kapıda düdükler satılmaya başlanmış ve üçüncü temsilden sonra da operasını sahneden çekmeye karar vermişti. Bu protestoların sebebi ise Paris Operası'ndaki temsillere ikinci perdedeki baleye ancak yetişmeyi tercih eden aristokratik Jockey Klübü üyelerinin Wagner'in ***Tannhäuser***'deki baleyi birinci perdeye yerleştirmesine ve Alman besteciyi Paris sosyetesine takdim eden Prenses Pauline von Metternich'e karşı cephe almış olmaları ile alakalıydı.

Parislilerin Wagner operalarına karşı duyduğu antipati ***Tannhäuser*** fiyaskosu ile de sınırlı kalmayacaktı. 1891'de ***Lohengrin*** Paris Operası'nda sahnelendiğinde Fransız-Alman Savaşı'nın ardından hâlâ Alman eserlerine karşı duyulan isteksizlikle büyük gerilim yaşanmış, salonda içleri kötü kokuyla doldurulan balonlar patlatılırken, caddede toplanan protestocuları da süvari birlikleri zor dağıtabilmiş, hadise ***Le Petit Journal***'e kapak olmuş ve şef Charles Lamoureux aldığı tehditlerden ötürü temsili cebinde tabanca ile idare etmek zorunda kalmıştı. Hayatı skandallarla özdeşleşmiş olan Wagner'in efsanesi için böyle bir hadiseye şaşırmamak gerekirdi; hatta besteci, adının karıştığı ihtilal hareketinden dolayı Almanya'ya on bir sene boyu giremediği için Goethe'nin doğumgününün yıldönümü olan 28 Ağustos 1850'de Weimar'da Liszt'in dünya prömiyerini idare ettiği ***Lohengrin*** temsiline dahi katılamamıştı. ***Lohengrin*** Wagner'in kaderinde düşündüğünden de çok önemli bir rol oynayacaktı; Ludwig bunaldığını hissettiği gerçek dünyada kendisine bir kurtarıcı olarak gördüğü ve bir gün geleceğine inandığı kuğu şövalyesini ve onu anlatan efsaneyi müzikle canlandırabilen bir besteci olarak Wagner'i ilk bu operasıyla tanımış ve ardından yaptığı maddi desteklerle Alman bestecinin kariyerini yükseltebilmesi için gerekli temelleri atmıştı.

Meşhur İngiliz tenor John Coates 1921 yılının Promenade Konserleri'nde, 12 Eylül'de, Henry Wood idaresinde, II. Dünya Savaşı'nda ne yazık ki yok olacak olan Londra'nın Queen's Hall'unda ***Lohengrin***'den aryalar okumuştu. Aynı yılın 10 Kasım'ında ise bir temsilden sonra - kim bilir hangi temsil - bir izleyicinin uzattığı küçük bir imza defterine imzasını atmış ve söylediği rol olan "Lohengrin"in adını eklemişti. Bu sayfa o defterden kim bilir nasıl koptu. Bu satırları yazarken ise o soluk yeşil küçük kâğıdı çerçeveleyen altın varağının pırıltısı, masamın üze-

** Prens Paul von Thurn und Taxis mekanik bir kuğunun çektiği kayık üzerinde Lohengrin'i canlandırıyor. (sayfa 51)*
** 1904 tarihli bir kartpostalda II. Ludwig, Venüs mağarasında hayal kurarken betimlenmiş. (sol sayfada, altta)*
** Linderhof Sarayı'na, 1867 Uluslararası Paris Sergisi'nden satın alınan bir Türk Köşkü yerleştirilmiş. (sol sayfada, üstte)*
** Ludwig, kızağıyla Alplerde yaptığı geziden dönüyor. (solda)*
** Ludwig'in Neuschwanstein Kalesi'nin içine inşaa ettirdiği yapay mağara. (altta)*

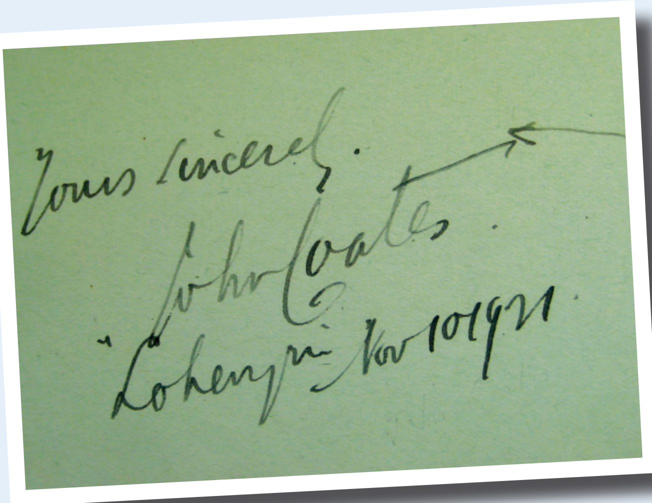

Ludwig'in doğumgününde, onun büyülediği göle girip yüzerken, ağzıma gelen tatlı suda hiçbir libretto kitabının öğretemeyeceği, opera sahnesinde en muhteşem prodüksiyonu seyretsem de duyamayacağım tadı alıyor, Lohengrin'i ve o inanılmaz insanların hayalleriyle yarattıkları mucize dünyanın ebedi boyutlarını en nihayetinde bir nebze görebilmeye başladığımı hissedebiliyordum.

rinde durduğu yerden beni 1921'lere götürüyor. YouTube'da 1921 yılının ***Lohengrin*** temsillerinde belki John Coates'un sesine ulaşırım diye ararken bir başka meşhur tenor, Leo Slezak'ın sesinden *"Mein Lieber Schwan"* aryasını dinliyorum. Eski kayıtların yıllanmış şarap gibi ayrı bir lezzeti var; sadece o aryayı değil o zamanı da bizlere taşıyor. Kaydın yapıldığında Wagner'in ölümünün üzerinden henüz 38 yıl geçmiş olduğunu düşünüyor ve şurada bir

seneden fazla bir süre sonra doğumunun 200. yılını kutlayacağımızı farkediyorum.

Leo Slezak'ın başrol söylediği bir ***Lohengrin*** temsiliyle ilgili hoş da bir anısı var. Teknik bir zamanlama hatası olarak daha aryası bitmeden onu alması gereken kuğu sahneye erken yollanıyor ve Slezak kuğuya binemeden kayık sahneden bomboş çıkıyor. Tenor o anda salona dönüyor ve emprovize bir üslupla *"Bir sonraki kuğu acaba ne zaman kalkıyor?"* diye soruyor. İşte bütün bunları düşünerek bir öğlen vakti Hyde Park'ın yapay Serpentine Gölü'nde yüzen kuğulara bakarak sandviçimi yerken ve Lohengrin'i gözümün önüne getirirken bembeyaz bir kuğuyla bir anda göz göze geliyoruz. Ben içimdeki bütün romantizmle dalmış bakarken kuğu bir anda sudan çıkıyor ve üzerime doğru gelmeye başlıyor. O anda bizi birleştiren unsurun Wagner'in operası yerine elimdeki sandviç olduğunu farkederek, daha lokmamı dahi yutamadan orayı alelacele koşarak terk edişimi herhalde ***Lohengrin***'i her izleyişimde hep gülerek hatırlayacağım.

Ama hayatımızdaki her Lohengrin de kuğu şeklinde olmuyor; onlar için Alpler'de akşam vakti soğuk göle giriyor, ***Tannhäuser***'in Venüs mağarasında ***Endymion***'ı düşünüyor ve onu kaleme alan şair Keats'in mezar taşına yazdırdığı gibi suya imzamızı atıyoruz. Birileri nasıl olsa bizden sonra da aynı sularda o imzaları arayacaklar ve bulunca da hayatın muamması karşısında bir arpa boyu da olsa ufak bir adım atmış olduklarını ve bize yön verenler gibi o ufak adımda çok büyük bir gerçeğe, güzelliğe ve sevgiye yaklaştıklarını er ya da geç farkedecekler... **A**